

o: erata fastig' a vernularum adhuc rudium primiti-
vis cultibus præsumantur. Novis namque nunc stu-
diis in obsequia religiosi principis informamus, et
cum testimonio p'fectæ dilectionis ad præsentiam
sacratæ mentis admittimur. Hæc ergo ex parte amo-
ris nostri fiduciam, Princeps optime, metieris, cum
ministeriis tuis nec territ' pro tarditate subambimur,
nec verecundia pauperis ingenii refraudamur. Suscipe
igitur benigne devotionis studio tirocinia famulantum
et gremia veniæ largioris expande supplicibus. Quia
cum omnes generaliter bono cordis inclyti perfruantur,
nos tamen, etsi exigua portio ob-

A sequi vestri, plenitudinem nobis principalis indul-
gentiæ ad integrum vindicamus. Etenim cum de te
loquimur, adest gratia, etsi eloquentia deest, et solo
ornatui nostro materia sufficit, quanquam doctrina
non adsit. Quæ cum ita sint, præclaram indolem lau-
dis vestræ votis potius celebrabo quam litteris. Quo-
niam semper quæ sunt maxima, conscientiam potius
requirunt quam linguam, digniusque committuntur
pectoris iudicio quam sermonis. Ac periande non
mihi in votis hoc commemorandum est, quod tem-
pora celebrant, sed quod æternitas probat, etc.

ANNO DOMINI DLV

PRIMASIUS

ADRUMETANUS EPISCOPUS.

PROLEGOMENA.

NOTITIA (ex Cave).

Primasius, gente Afer, Adrumeti urbis quæ Ju-
stinianopolis etiam dicta est, in provincia Byzacena
episcopus, unus ex iis qui ad res Ecclesiæ Africanæ
procurandas Constantinopolim circa an. 550 missi
sunt: ubi anno sequente episcoporum conventui in-
terfuit, quo Vigilii excommunicationis sententiam
in Theodorum Cæsariensem, Acephalorum ducem,
intorquebat. Anno 553, sæpius licet advocatus, sy-
nodo œcumenicæ interesse noluit; sed una cum aliis
subscripsit Vigilii constituto pro tribus capitulis,
quod tempore synodi papa imperatori obtulit.

SCRIPTA.

Commentaria in Epistolas S. Pauli, ex Hieronymi,
Ambrosii, Augustini, aliorumque veteram scriptis
maximam partem delibata. Multa exinde in com-
mentaria sua transtulit Haymo: unde nonnulli allu-
cinati Primasii commentaria Haymoni debere cen-
suerunt. Prodierunt seorsim Paris. 1543, in 8°.

*Commentaria mysticæ expositionis in Apocalypsin ad
Castorium*, quinque libris distincta. Prodierunt seor-
sim Basil. 1544, in 8°.

Utraque Primasii commentaria habentur a Ga-
gneo edita Lugduni 1543, et in Bibliotheca Patrum,
tom. X.

De Hæresibus libri tres ad Fortunatum episcopum,
in quibus explicuit quod olim Augustinus in libro
Hæresion imperfectum reliquerat: in primo libro
ostendens quid hæreticum faciat, in secundo et ter-
tio quid hæreticum demonstret. Interit jam dudum
opus istud.

Exstant hodie sub *Prædestinati* nomine editi, *de
Hæresibus*, præcipue Prædestinatorum hæresi, libri
tres. In prima parte agit auctor, quisquis sit, de hæ-
resibus quibuscunque numero 90, a Simone usque
Mago ad hæresin Prædestinatianam, earumque nu-

ciore, placita, mores breviter recenset. Secundam
partem constituit liber de Prædestinatione sub Au-
gustini nomine olim confictus; in tertia parte libri
hujusce Augustiniani refutationem instituit. Qui-
s fuerit verus horum librorum parens eruditus inter se
hæc satis convenit; Hincmaro Rhemensi sub Hygini
nomine citantur; errore satis manifesto, nec forsitan
aliumle orto, quam quod in indice auctorum operi
præfixo Hygini nomen repererat. Sirmondus ob styli
sententiarumque affinitatem Arnobio juniori adjudi-
candos esse suspicatus est. Nuper Piccinardus theo-
logus Brixiensis Vincentium quemdam nescio quem
auctorem statuit, illum nempe cujus 16 objectioni-
bus totidem responsiones opposuit Prosper Aquita-
nus. Quis vero sit iste Vincentius, an presbyter ille
natione Gallus qui in Psalmos commentatus est, de
quo Gennadius c. 80, an Vincentius Victor adversus
quem de Origine animæ scripsit Augustinus, hæc
satis novit; Lirinensem enim prorsus rejicit: librum
sub Augustini nomine confictum Evodio Uzalensi
tribuit, quem suspicatur libello suo hunc titulum
præfixisse, *Expositio doctrinæ Augustini*, indeque
pro ipsius Augustini fœu habitum esse; verum quæ
de tota hæc re habet Piccinardus, adeo incertis et
levibus nituntur conjecturis, ut paucos fortasse in
sententiam suam pertracturus sit. Longe potiori jure
tribuendi videntur Primasio nostro, idque fide vetusti
codicis ms. ante annos octingentos exarati, quem
in bibliotheca Augiensi vidit cl. Mabillonius (*Itin.
German.*, p. 83; *Analect.* tom. IV), in quo com-
parit hic titulus, dilutiori quidem atramento scriptus,
sed antiqua manu, *Opus sancti Primasii, discipuli
Augustini, de Hæresibus numero XC.* Certe auctor
non uno in loco se Afrum esse innuere videtur; sed
ut quod suspicor libere proferam, quisquis hæc no-
tulgam codici Augiensi apposuit, forsitan allucinatus

sit, et cum apud Isidorum legerat Primasium tres de hæresibus libros scripsisse, hosque tres anony-
mos repererat, mox Primasii nomen indidit. Adde
quod cum auctor noster nullam fere hæresim Nesto-
riana recentioremem memoravit, Primasius tot ex-
inde natas et damnatas hæreses haud omissurus erat.
Sed totam hanc rem eruditè discutiendam relinquit.
Primus hos libros ex Hincmari Rhemensis co-
dice extulit Jac. Sirmondus Paris. 1643, in-8°; anno
sequenti acrem satis totius operis censuram Gallice
edidit Joan. Awràus theologus Sorbonicus, qua au-

ctorem hominem fuisse Pelagianum contendit, e-
que errores, hæreses, mendacia, fabulas, sedamque
ignorantiam objicit; mox opus in Hollandia recusum
Amstelodami, ni fallor, 1645, in-8°, cui Awràei cen-
suram Latine versam subjecit editor anno 1677, in
Bibliotheca Patrum Lugdunensi, tom. XXVII, locum
invenit. Demum Seraphinus Piccinardus ex ord.
Prædic., in academia Patavina theologus, additis va-
riis de auctore, opere, totaque controversia dis-
sertationibus, denuo in lucem protulit Patav. 1686,
in-4°.

Christianissimo ac pientissimo Galliarum regi
Francisco I Joannes Gagneus Parisinus theologus
salutem in Christo.

Qui bonas litteras ac disciplinas, quanto aliquot
ante hæc sæculis in squalore, quamque fœdissimo
sûu jacuerint compertum habuerit, Franciscus rex
Christianissime, confestim intelliget, non humana
ope, sed præsentis aliquo numine effectum, ut in istum
tandem splendorem ac nitorem e tam horridis
tenebris existere emicareque potuerint. Diluvium
enim illud barbariei calamitosum, sive hominum in-
curia, seu temporum injuria obvenerit, non litteras
modo ipsas meliores ac disciplinas absorpserat, sed
ne qua illis aliquando emergendi spes esset, ita bo-
nos omnes libros bonarum litterarum parentes fe-
cundissimos obrutos tenebat ac sepultos, ut si qui
limatore ingenio atque ad litteras apprime nato as-
pirare ad eas contenderent, librorum statim penuria
excluderentur. Cujus ego tamen alluvionis tam per-
niciosæ principem causam esse puto, quod sui dees-
sent ea ætate litteris ac disciplinis assertores ac vin-
dices principes: adeo nihil tam verum quam quod
ille cecinit,

Sint Mecænestes, non deerunt, Flacce, Marones.

Hunc ignorantie nimbum, hanc ad tua usque tem-
pora in Galliis illuvionem manasse, Franciscus, litte-
rarum viudex ac patrone, nemo nescit, qui aliquo
est in censendis litteratorum monumentis judicio.
Nempe ut Bndæum litterarum decus unicum, atque
aliquot paucos inferioris, nec penitentis tamen eru-
ditionis viros anterior ætas tulerit, certe te auctore
meliores se ac doctiores seipsis effectos, ultro ipsi
fateantur. Neque vero attinet dicere, quot nobis tri-
plicis linguæ doctorum hominum myriadas peperit
ardens tuum illud propagandi philologiæ imperii de-
siderium, ex quo trinæ linguarum professores binos
triosve regia illa tua Parisiensi scholæ munificen-
tè suppeditavit: cum jam hodie facilius multo at-
que elegantius Græcæ pueri loquantur, quam olim
Latine senes non indocti. Porro nequaquam sufficere
ratus cum decessione ærarii tui accessionem philo-
logiæ imperio facere, undecunque accesseritis, qui
jugi studio, laboreque indefesso tum a barbarorum
incurSIONibus illius limites assererent, tum etiam pro-
tenderent longius, adjunxisti insuper rem multo uti-
lissimam. Nam cum ad omnes omnino disciplinas,
et vero maxime sacras tenebris offusas plusquam

cimmeriis, interpolandas reconcinandasque ac tan-
quam denuo retingendas animum jam pridem con-
vertisses (quod ego in præcipua laudum tuarum parte
duco), non tuæ modo ætatis, sed posteris etiam con-
sultum volens, unde locorum cunque bonos omnes
libros investigare satagisti in exemplaria (ne quid illis
deesset) transferendos innumera. Memini enim,
cum Primasii Uticensis in Africa episcopi commen-
tarios ut antiquissimos, ita doctissimos, e tenebris
illis (ubi apud divum Theudericum Viennensis ar-
chiepiscopi coloniam annos supra mille latuerant)
assertos tuæsemel majestati inter prandendum ex-
plicarem (sicut nullam prope mensam docta aliqua
ac pia vel lectione vel disceptatione vacare sinis),
memini, inquam, quanta tum illos, Deus bone, gratia,
quamque gratatunda fronte exceperis, simul et ad-
mirabunda, hactenus delituisse tanta regni litterarum
jectura, thesauros tam raros atque pretiosos. Hic
ego sanctissimum tuum institutum, ac plane regiam
voluntatem qualicumque mea opera adiuturus, cum
dicerem ejusdem te materiei silvas habere in regno
tuo quamplurimas, sed barbararum aliquot natio-
num custodia inaccessible, obtinente librarum suas oc-
cludentibus cænobitis aliquot, illarumque ingressu
sibi ac cæteris tanquam Vestæ adytis interdicens:
te statim mihi viam facturum pollicitus es, vel
si (quod de hortis Hesperidum fabulantur) draconum
vigilantia observarentur jugi ac perpetua. Hujus ego
tam egregiæ sponsonis tuæ accepto in pignus di-
plomate publico, quo universas mihi patere regni
tui librarum juheres, atque inde quotquot e re phi-
logiæ viderentur monumenta, describendi potesta-
tem faceres, cæpi omnium cænobiorum quæ iter in
comitata tuo facienti occurrerunt, librarum verrere:
unde cum centum prope non inferioris notæ volu-
mina e tenebris vindicasset, ni tua tandem aucto-
ritas intercessisset, perpetuis illis, facinus concipi-
sti nulla unquam hominum memoria delebile, vereque
regio atque humano principe dignissimum: quo
Ptolemæum illum Philadelphum Ægyptiorum regem,
non requasisti modo, sed multis omnino parasægis
antevertisti: imò si proxime verum loqui volumus,
ejus plane luminibus obstruxisti, ac gloriæ nulli
non veterum, ut mihi quidem videtur, supra quam
par erat, commendatæ. Ptolemæus enim dum unde
locorum cunque quæ sitis voluminibus insignem ac
stupendam librariam congerit (quæ tantum illi apud

aut quos peperit nominis), quidnam iudicio cuius A non præpostero in publicum promovisse videri potest, nisi quod sparsos paucosque bonos ac doctos libros in unam semel coegit bibliothecam flammis devorandos? Quod ego sane credi nollem, nisi veritatis magister tempus fidem faceret (atque utinam non faceret) tam infelicis eventi certissimam. Quot enim hodie, obsecro, superant e tot librorum millibus, quæ una semel luce publico omnium malo abstulit? Quod si rem aliquorum opinione molitus ille esse videbitur non malam, eamque non sinistre conceptam obscurare nequit eventus nec operatus hunc, tu Francieze, litterarum Mæcenas ac patrone, hac in parte, ne quid amplius dicam, æqua, tum prudentiore consilio superas multo ac providentiore. Non enim nescius quo in statu res sint mortalium, porro etiam B compertum habens, quam præclara ædificia quam subitus ignis everterit, in animum induxisti non prius veterum librorum bibliothecam struere, quam in commune philologie bonum e prelo illi exirent in exemplaria quam castigatissimi. Cujus ego rei per te mihi demandata provincia, cum multos haberem hominum conventu ac conspectu litteratorum dignissimos libros, ab eo auspicandum duxi, quem ego tibi dudum probari censura sciebam non iniqua, ac docti omnes rerum amantes divinarum amplexuri sint lulentissime. Is est Primasii Uticensis in Africa episcopi commentarius (si quo possum esse hac in re iudicio) omnium quos hactenus vidi doctissimus, Græcorum juxta ac Latinorum. Est enim in locis non difficillimis, tam facunda brevitate ita graciosus, ut in iis quæ ob summam argumenti difficultatem prolixè cæteri tractarunt, minime sit fastidiosus. Addit porro auctori gratiam (quod ego te plerumque non sine iudicio dicentem audivi) stylus dulcis ac temperatus, et inter paraphrasin atque homiliam medius: cuius tu semel offacta suavitate captus vernaculam Aam egregii libri versionem imperasti homini mihi ad eam rem non satis idoneo, quippe qui facundum illud vernacule dicendi genus nunquam tractaveram, sermone aulici rudis, et ante annos duos aulæ nunquam assuetus. Proinde hujus ego meæ rudilitatis conscius, imperium tuum ficta aliqua excusatione deprecassem habens, nisi jam pridem ingenii tui candorem nossem et facilitatem, simulque nefas duxissem, tam Christianam mentem, quatenus Deo dante possem, non adjuvare. Quid enim tam est in officio theologi hominis, quam ei principi sacras aperire litteras, qui omnem in promovendis illis atque ab earum hæreticis hostibus vindicandis operam navavit? Nam sunt quidam ingenio tam lubrico atque ad omnem doctrinarum ventum fluctuanti, ut ignorare eas illos præstet multo, nisi quatenus cuiusque salutem expedit. Te vero, qui religionis tuæ invictæ et constantissimæ fidei tot tamque præclara argumenta præstitisti, quis non plane ad sacrarum litterarum adyta admittat? Ausus sum igitur, exploratissimus pietatis tuæ ac fidei testis, dum voluntati tuæ obsecundare cupio, rem aggredi, mihi sane in-

solentem, sed, si verum auguror, tibi futuram ob argumenti dignitatem sanctissimi et gravissimi non ingratham. Nam ingenue fateor nullum me in eo opere sermonis affectasse nitorem, satisfactum iri majestati tuæ ratus sententiarum pondere simul et gravitate, ac pro comperto habens regium illud tuum iudicium, ut summum est, ita non nisi summis et artibus delectari, qualium ego rerum plenum esse sciebam Primasium: tu quoque una et altera lectione non falso præsenseras, ac demum dum tibi eum vertere pergo, agnovisti certius. Enimvero hujus ego lectionem auctoris, etsi gratissimam tibi fore sciebam, principi rerum bonarum attentissimo, id tamen in admirationem me vertit ac stuporem, quod cum fere (ut sunt res mortalium mentium primigenia illa veteris Adami noxa depravatarum) in summa periclitantium rerum consultum illis humano consilio potius imus, quam superos precatum; sacræque litteras consolationis (ut Paulus ait) fontes uberimos consultum, tu tamen tot tamque infestis bellorum avocamentis, tot anceps tamque variæ fortunæ collocationibus ab auspiciata semel Primasii lectione diduci nequiveris: quem interim dum uni tibi vernacula nostra loquentem edimus, sua, hoc est Latina loquentem sub tuis auspiciis, tuoque nomine studiois omnibus versandum dedimus. Porro autem cum totus in elevandis hominum meritis, fideque tantum extolenda videatur esse Primasius, ne qua inde in veterem atque jam olim ab adolescente Ecclesia ceptam, nunc vero nostra ætate resartam hæresim prolabendi C sumatur occasio, repetendum duxi paulo altius ejus rei argumentum. Sub Hieronymi et Augustini, ac proinde hujus tui Primasii (ita enim lubens appellare soles) tempora, duæ contrariarum partium hæreses ortæ sunt: Pelagii una, altera Manichæi: dum ille vim facultatemque liberi sic extollit arbitrii, nullum ut Dei gratiæ locum faciat reliquum; iste vero dum totum Dei gratiæ tribuit, otiosos nos esse vult, ac plane dormitantes, nihilque de nostro, ac ne conscientiam quidem voluntatis ullam Deo conferentis. Proinde in tantum invaluerunt id ætatis diversarum partium sectæ, ut totam prope penetrarint ac perturbarent Ecclesiam: quando is qui se a Pelagiano commento extricare studebat, nisi prudens solersque iudicium adhiberet, in Manichæi se involvebat erratum. D Contra qui Manichæi se dogmatis explicare conabatur, in Pelagianam hæresim prolabebatur. Et vero adversus duo hæc rationum quidem adversariorum monstra, sed in unam tamen Ecclesiæ pernicem coeuntium, viriliter dimicaverunt, Hieronymus, Augustinus, Prosper, Primasius. Adversus Pelagium autem Dei gratiæ inimicum usque adeo omni animi contentione scripserunt, ut dum adblandientem illam nostris viribus, ac Dei gratiam interim subruentem hæresim evertunt, Manichæi sectæ prope favere videantur, homini præsertim non admodum argute naris. Huic sectæ veteris instaurandæ ansam ceperunt ex Augustino et Prospero, aliisque ejus ætatis Ecclesiæ proceribus, nostræ tempestatis hæretici,

dum primas, secundas, tertias, ac demum novissimas A fidei tribuunt, sacramentis pene omnibus perparum : actionibus autem nostris quamlibet bonis plane nihil : non intelligentes prætractæ opinionis homines e Scylla se in Charybdim ruere : qui si Augustini sanctorumque Patrum ad versus Manichæum atque alios scripta legerent, aut certe legisse se non dissimularent, intelligerent sane rad cem justificationis, initiumque fidei ab illis tribui, cæterum suam non deesse actionibus nostris ex fide et gratia factis mercedem ac meritum : neque enim ab hujusmodi vocabulo, quod illi tantopere aversantur, veteres abhorrerunt Ecclesie Patres. Quod ego de Primasio (ut interim de reliquis sileam) plannum faciam, facileque commonstrabo illum nequaquam (quod a'ii so'ent) totum fidei tribuere, non nostra merita tollere, sed id spectare unum, ne quid de viribus nostris præsumamus aut de meritis gloriemur : verum uni Deo merita nostra omnia quælibet sunt cunque feramus accepta. Nam in caput undecimum ad Hebræos Jacobum apostolum Paulo concilians super illo loco, *Fide obtulit Abraham Isaac* : Quid est, inquit, quod beatus Jacobus in Epistola sua mentionem Abrahæ faciens, laudat eum summoque e ex operibus : beatus vero Apostolus non opera illius, sed fidem attentissime commendat? Recte igitur beatus Jacobus ex operibus eum laudat quem sciebat etiam fide perfectum : quoniam illis scribebat qui fidem quidem videbantur habere, sed eandem bonis operibus non exornabant. At vero beatus Paulus, quia illis scribebat qui bona opera legis habere videbantur, sed fidem perfectam non habebant, jure fidem Abrahæ attentius commemorat, quatenus studerent eum imitari. Unde certe ut ostenderent quia qui filii Abrahæ volunt esse, necesse est ut fidem et opera habeant, merito unus ex fide, alter nihilominus laudat eum ex operibus. Hæc ille, scite quidem et docte, quam ego rationem judicio cuius non pervicacissimo satis esse putô adversus eos qui vehementius instant tantopere fidem ab Apostolo commendari in Epistolis ad Romanos, Galatas, Hebræos. Nam Romanis cum scriberet, partim his qui ex Hellenismo, partim qui ex Judaismo ad Christianismum convolarant, scribebat Apostolus : quorum hi legis opera non negligebant, illi actiones quidem in speciem præclaras et studiosas, et quatenus natura tantum ducuntur, virtutes habebant non ignobiles : at non intelligebant otiosas illas, ac nullius esse extra Christi fidem momenti : Judæi vero totum pene sæ legi tribuebant, fidei prope

nihil : nec dissimilis error tenebat Galatas, quos a Christianismo ad Judaismum deducere pseudoapostoli nitebantur. Hinc est quod tantopere fidem illis commendat Apostolus : reliquis enim qui in Christi fidem nomen dederunt juratissimum, aut nihil, aut perparum m'minat fidei, quod illis esse sciret commendatissimam : quam sic commendare solet Primasius, ut suum quoque operibus licet faciat. Nam in illum locum ad Galatas iv, *Maledictus omnis qui pendit in ligno*, quatenus fides valeat sine operibus, quatenus etiam exigantur opera, aperte iis verbis explicat : Quæritur utrum sola fides sufficit Christiano, et non sit maledictus qui evangelica præcepta non servavit : fides sufficit, ut primo credentem et justum efficiat, si deinceps in justificatione permaneat : cæterum sine operibus mortua est, sed fidei, non legis. Ibidem capite viii, super illo loco : *Omnis lex uno verbo completur* : Non ergo sola ad vitam sufficit fides, ut laciniosa legis præcepta uno dilectionis capitulo concludantur. Et super illo loco : *Qui crucifixi runt carnem suam*, similiter notandum quod eos Christi esse dixerit qui carnem suam cum concupiscentiis crucifixerunt, contra illos qui solam fidem sufficere arbitrantur. Et ad Ephesios v illo loco : *Omnis fornicator*, contra illos agit qui solam fidem dunt posse sufficere ad salutem, sine operibus : quod de illis solis bene dicitur, qui post baptismum rapiuntur, et tempus non habent bene operandi. Ad Hebræos iv, super illo loco : *Festinemus ingredi*. Sed ad salutem non sufficit sola fides, necessarium est enim operari per dilectionem fidei, et conversari Deo digne : quia fides sine operibus mortua est. Item de meritis II ad Timotheum iv illo loco : *Bonum certamen certavi*. Ita utique, ait, jam merita sua bona commemorat, ut post bona merita consequatur coronam. Hæc pauca ex multis ejusdem notæ Primasii locis addere visum est, ne cum in Primasio quis legerit : Audi gratiam, et tace de operibus ; noli gloriari de meritis, aut quid simile : confestim arbitretur aut excludi opera, aut nostra omnino tolli merita ; sed intelligat adversus Pelagianos hæc scribi, qui viribus suis confidentes naturalibus, nullum Dei gratiæ locum faciebant. Sed hactenus in Primasium, Franciscæ rex Christianissime, præfatus, finem tandem facio, bonarum prius litterarum ac divinarum studiosos hortatus, majestati tuæ Christianissimæ bene ut precentur, per quam dudum sepultas litteras, redivivas habent atque in pristinum dignitatis gradum restitutas.

PRÆFATIO.

Primo intelligere nos oportet quibus vel quare scribat Apostolus. Non enim credendum est eum post Evangelia, quæ legis impletio sunt, sine causa has Epistolas ad singulas scripsisse Ecclesias : maxime cum nobis in his præcepta, et exempla dicendi plenissima sint digesta. Sed initio nascentis Ecclesiæ novæ causis existentibus, esset post futuras que-

siones excludit. Non solum autem hoc Apostolus, sed etiam prophætæ fecerunt ; nam post legem Moysi datam, quæ omnia mandata continebat, illi quoque non cessaverunt prædicatione sua nova populi peccata comprimere, et libris ad nostram memoriam transmittere, in quos fides sæculorum devenerunt. Scribit ergo nunc ad Romanos, qui ex Judæis et gen-